

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.04.63>

ПЕРСПЕКТИВНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ

Савченко В.А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0002-2728-9794>

Коропецька С.О.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0000-0001-9881-3031>

Савченко В.А., Коропецька С.О. Перспективні напрями вдосконалення судово-експертної діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду.

У статті, на основі аналізу чинного кримінального процесуального законодавства, наукових джерел, а також практики судово-експертної діяльності в зарубіжних країнах виокремлено основні перспективні напрями вдосконалення цієї діяльності. Акцентовано на тому, що європейська інтеграція України зумовлює необхідність перейняття світових стандартів у галузі судової експертизи.

На сьогодні у світі існує достатньо велика кількість профільних міжнародних організацій, робота яких пов'язана з міжнародним співробітництвом в сфері діяльності судово-експертних установ, проведення окремих різновидів експертних досліджень. Важливою серед них є Європейська мережа інститутів судової експертизи (ENFSI). Окрім загальної роботи у сфері управління якістю та компетенцією, досліджень та розробок, освіти та навчання, різними судовими експертами займаються 17 різних експертних робочих груп. У її складі налічується 54 експертні установи, 41 з яких знаходяться в державах-членах Євросоюзу. Тому Європейська комісія визнала ENFSI монопольною організацією в галузі судової експертизи.

Із ENFSI останнім часом тісно співпрацюють і українські судово-експертні установи. Це прослідковано на прикладі Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (КНДІСЕ), який перебуває у тісних міжнародних зв'язках з науковими установами, навчальними закладами зарубіжних країн, міжнародними та неурядовими організаціями. Членом ENFSI КНДІСЕ став у 2017 році.

Зроблено висновок, що завдання експерта у будь-якій країні однакові – на підставі своїх спеціальних знань провести певного виду експертизу, що допоможе вирішити правовий спір або просто конфліктну ситуацію. Звісно, що у кожній державі діє своя система права, історично склалися свої правові традиції, однак судово-експертна діяльність базується на спільних, насамперед, наукових засадах та методах. Важливим у цій діяльності є саме налагодження співпраці та обміну набутим досвідом і технологіями, пошук нових шляхів та підходів до взаємодії.

Ключові слова: експертиза, судово-експертна діяльність, експертна установа, ENFSI, співпраця.

Savchenko V.A., Koropetska S.O. Prospective areas of improvement of forensic expert activity based on international experience.

The article identifies the main promising directions for the improvement of forensic expert activity based on the analysis of current criminal procedural legislation, scientific sources, as well as the practical performance of this activity in foreign countries. It is highlighted that the European integration of Ukraine necessitates the adoption of world standards in the field of forensic examination.

In the modern world there is a fairly large number of specialised international organisations, whose work is related to international cooperation in the field of activities of forensic institutions, conducting certain types of expert research. Among them the European Network of Forensic Institutes (ENFSI) has significant importance. In addition to the general work in the field of quality and competence management, research and development, education and training, 17 different expert working groups deal with various forensic researches. It includes 54

expert institutions, 41 of which are located in the member states of the European Union. Therefore, the European Commission has recognised ENFSI as a monopoly organisation in the field of forensic examination.

Recently, Ukrainian forensic expert institutions have been closely cooperating with ENFSI. This can be seen in the example of the Kyiv Scientific Research Institute of Forensic Expertise of the Ministry of Justice of Ukraine (KNDISE), which maintains close international relations with scientific establishments, educational institutions of foreign countries, international and non-governmental organisations. KNDISE became a member of ENFSI in 2017.

It was concluded that the task of an expert in any country is the same - to conduct a certain type of examination that will help resolve a legal dispute or simply a conflict situation using his special knowledge. Of course, each state has its own legal system, historically developed legal traditions, but forensic expert activity is based on common, first of all, scientific principles and methods. What is important in this activity is the establishment of cooperation and the exchange of acquired experience and technologies, the search for new ways and approaches to interaction.

Key words: examination, forensic expert activity, expert institution, ENFSI, cooperation.

Постановка проблеми. Для забезпечення завдань, поставлених перед судово-експертними установами України, необхідно враховувати не лише національне надбання в цій сфері, але й міжнародний досвід, а також співпрацю з міжнародними організаціями та установами, діяльність яких спрямована на вдосконалення, уніфікацію та гармонізацію судово-експертної діяльності різних країн. Європейська інтеграція України зумовлює необхідність перейняття світових стандартів у цій галузі. Сьогодні всі зусилля вчених і законотворців необхідно спрямовувати на розвиток судово-експертної діяльності, у якому є важливим налагодження ефективної взаємодії судово-експертних установ України з установами та експертами інших країн, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню авторитету судово-експертної діяльності на світовому рівні та підвищенню значущості висновку експерта як джерела доказів [1, с. 129].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів вдосконалення судово-експертної діяльності присвятили свої наукові праці вітчизняні та зарубіжні вчені В.Д. Басай, І.В. Басиста, А.В. Іщенко, І.В. Пиріг, М.В. Салтевський, М.Я. Сегай, Е.Б. Сімакова-Єфремян, Т.Е. Сухова, В.В. Тищенко, Н.М. Ткаченко, В.Ю. Шепітько, О.Р. Шляхов, Ю.М. Чорноус, М.Г. Щербаковський, Б.В. Щур та інші. Однак варто зауважити, що низка певних питань, серед

яких міжнародне співробітництво у сфері судово-експертної діяльності, досліджена неповно.

Метою статті є аналіз шляхів та перспективних напрямів вдосконалення судово-експертної діяльності з урахуванням зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Варто сказати про розуміння фахівців у сфері експертної діяльності створення та налагодження роботи міжнародних експертних установ, вироблення єдиних стандартів проведення експертизи, обміну досвідом та технологіями, проведення спільних конференцій та симпозиумів, семінарів, обміну науковою інформацією і друкованими виданнями тощо. Згідно ст. 24 Закону України «Про судову експертизу» від 24 лютого 1994 року № 4038-XII державні спеціалізовані установи, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики інших держав [2]. Наголошується на цьому і у проекті Закону України «Про судово-експертну діяльність та самоврядування судових експертів» від 22 листопада 2021 року № 6284-2.

Варто відмітити, що на сьогодні у світі існує достатньо велика кількість профільних міжнародних організацій, робота яких пов'язана з міжнародним співробітництвом в сфері діяльності судово-експертних установ, проведення окремих різновидів експертних досліджень: Міжнародна асоціація по ідентифікації (MAI) (International Association for Identification), в якій створені авторитетні комісії з сертифікації експертів за сімома спеціальностями; Міжнародна асоціація судових експертів-токсикологів (International Association of Forensic Toxicologists); Міжнародна асоціація дослідників підпалів (International Association of arson investigators); Міжнародна асоціація дослідників місця злочину (International crime scene investigators association); Міжнародна асоціація судово-експертного піклування (International Association of Forensic Nursing) сформована виключно з метою розвитку і поширення інформації про науку судово-медичного та судово-експертного забезпечення (національного та інтернаціонального); Міжнародна асоціація судово-експертної фонетики і акустики (International Association for Forensic Phonetics and Acoustics); Міжнародна асоціація судово-експертної науки (International Association of Forensic Science); Міжнародна асоціація техніків і дослідників вибухових пристроїв (International Association of Bomb Technicians and Investigators); Міжнародна асоціація метрологів галузі судової експертизи і безпеки (International Association of Forensic and Security Metrology); Асоціація експертів з вогнепальної зброї та слідів інструментів (Association of Firearm and Tool Mark Examiners); Асоціація реконструкції місця злочину (Association for Crime Scene Reconstruction); Асоціація менеджерів якості судової експер-

тизи (Association of Forensic Quality Assurance Managers); Міжнародне товариство судової генетики (International Society for Forensic Genetics) та інші [3, с. 123].

У 1995 році була створена Європейська мережа інститутів судової експертизи (ENFSI). Окрім загальної роботи у сфері управління якістю та компетенцією, досліджень та розробок, освіти та навчання, різними судовими експертами займаються 17 різних експертних робочих груп. У її складі налічується 54 експертні установи, 41 з яких знаходяться в державах-членах Євро-союзу. Тому Європейська комісія визнала ENFSI монопольною організацією в галузі судової експертизи.

Сьогодні ENFSI – це одна з найбільш значущих у світі об'єднаних організацій судово-експертних установ. У цю мережу входять всі провідні європейські експертні установи. Основною причиною появи такої організації в Європі свого часу стала необхідність розвитку кооперації судової спільноти для підвищення наукової обґрунтованості проведених судових експертиз шляхом розробки стандартів, організації наукових досліджень для вдосконалення експертної практики та впровадження нових експертних напрямів. Одне із завдань ENFSI – забезпечити потреби європейських країн в галузі судової експертизи на рівні останніх світових досягнень у сфері науки й техніки. Саме тому на сьогодні ENFSI взаємодіє на різних рівнях з міжнародними світовими організаціями [4, с. 172].

На сьогодні до ENFSI входять чотири судово-експертні організації нашої держави – Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз, Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса та Інститут спецтехніки та судових експертиз СБУ.

Варто відзначити високий рівень співпраці з ENFSI названих українських судово-експертних установ. Це можна прослідкувати на прикладі Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України (КНДІСЕ), який перебуває у тісних міжнародних зв'язках з науковими установами, навчальними закладами зарубіжних країн, міжнародними та неурядовими організаціями. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про судову експертизу», проводячи спільні конференції, симпозиуми, семінари він здійснює обмін спеціалістами в рамках міжнародних проєктів та програм та поза межами відповідних програм. Членом ENFSI КНДІСЕ став у 2017 році.

З 2019 року КНДІСЕ став першою установою серед експертних науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України, що приймає участь у програмі обміну CEPOL (Агентство Європейського Союзу з підготовки співробіт-

ників правоохоронних органів). CEPOL надає можливість ставати учасниками програми обміну судовим експертам й фахівцям експертних установ, які стали активними учасниками програми обміну та навчання на освітній платформі Leed CEPOL. CEPOL сприяє співпраці та обміну знаннями серед працівників правоохоронних органів ЄС (у тому числі і третіх країн), а тепер вже й судово-експертних установ, з питань, які впливають із пріоритетів ЄС у сфері безпеки, зокрема в частині політики ЄС у сфері боротьби з організованою злочинністю. У країнах, які співпрацюють з CEPOL, діють Національні підрозділи CEPOL (національні контактні пункти).

Пріоритетом у міжнародній діяльності КНДІСЕ є також залучення інструменту TAIEEX (Technical Assistance Information Exchange). Це вид зовнішньої допомоги, що надається Європейською Комісією для обміну інформацією з метою розбудови інституціональної спроможності, необхідної для адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*. У рамках інструменту TAIEEX експертами КНДІСЕ здійснюються навчальні візити, що надають змогу вивчати досвід країни-члена ЄС, організуються та проводяться семінари та робочі зустрічі з відповідними партнерами країн-членів ЄС у галузі судової експертизи. Починаючи з 2020 року експерти Київського науково-дослідного інституту

Починаючи з 2020 року експерти Київського науково-дослідного інституту судових експертиз стали учасниками програми International Quality Assurance Programme (IQAP) International Collaborative Exercises (ICE) UNODC – Управління ООН з наркотиків і злочинності – спеціалізованої установи ООН, що займається боротьбою з поширенням наркотиків і пов'язаною з ними злочинністю.

Крім вищезазначених програм, працівники КНДІСЕ постійно обмінюються досвідом з фахівцями різних країн світу, в тому числі шляхом проведення робочих зустрічей. Так у 2019 році представники КНДІСЕ були запрошені в INTERPOL, а у 2018 році брали участь (єдині серед всіх експертних установ України) у конференції Європейської академії криміналістичних наук (EAFS), що проходила в Ліоні, Франція. Конференція такого масштабу збирає всіх експертів зі всіх країн світу та проводиться 1 раз на 3 роки [5].

За такими ж напрямками, а також й іншими, налагоджують свою діяльність і інші експертні установи нашої держави. Не варто забувати, поряд із ENFSI, також і про Азійську судово-експертну мережу (ANFS), яка існує з 2008 року та об'єднує судово-експертні установи Малайзії, Брунею, Філіппін, Тайланду та інших країн.

У жовтні 1946 р. було прийнято рішення про створення Міжнародної організації зі стандартизації (The International Organization for

Standardization – ISO). Основною метою ISO було сприяння розвитку стандартизації у світовому масштабі для взаємодопомоги та полегшення міжнародного обміну товарами й послугами, а також розширення співробітництва в інтелектуальній, науковій, технічній та економічній діяльності. У своїй роботі ISO підтримує зв'язки з майже 400 міжнародними організаціями, що працюють над питаннями стандартизації. Автономною організацією в складі ISO є Міжнародна електротехнічна комісія (IEC). ISO та IEC плідно співпрацюють із питань стандартизації з різними міжнародними та регіональними організаціями, що займаються економічною й науково-технічною діяльністю. Національні органи – члени ISO або IEC беруть участь у розробленні міжнародних стандартів через технічні комітети, засновані відповідними організаціями, що мають справу з відповідними сферами технічної діяльності. Технічні комітети ISO та IEC співпрацюють у сферах взаємних інтересів, як і інші міжнародні організації і урядові, і неурядові, що підтримують зв'язок з ISO та IEC. Відповідальним за розроблення міжнародних стандартів і настанов у сфері оцінювання відповідності є Комітет ISO з оцінювання відповідності (CASCO).

Україна проводить активну політику інтеграції в міжнародні та європейські структури зі стандартизації. 1 січня 1993 р. її було прийнято в члени міжнародної організації ISO, а 14 лютого 1993 р. – в члени Міжнародної електротехнічної комісії IEC. Це дає Україні право нарівні з іншими країнами світу брати участь у діяльності більше ніж 1000 міжнародних робочих органів, технічних комітетів стандартизації й використовувати у своїй роботі понад 12000 міжнародних стандартів. Перевагами акредитації судово-експертної установи за ДСТУ ISO/IEC 17025:2006 слід визначити такі: установлення загальних вимог із демонстрації компетенції лабораторії для виконання конкретних випробувань або калібрувань; сприяння в розробленні та реалізації системи якості лабораторії; міжнародне визнання результатів експертних вимірювань; підвищення мотивації персоналу установи; скорочення технічних бар'єрів тощо [1, с. 131-132].

Сучасний світ є багатополярним та різноманітним – зі своїм національним правом, звичаями, традиціями, історією тощо. Однак судова експертиза як наука та діяльність відрізняється тим, що вона не знає меж та кордонів, а тому завжди була і буде потрібною та ефективною у всіх кутках нашої планети – колись великої та неосяжної, а зараз – тендітної та вразливої. Найбільш витребуваною, як видається, є судово-експертна діяльність і у сфері кримінального судочинства, де за допомогою її можливостей та засобів вдається притягнути до передбаченої законом відповідальності таких правопорушників, які в інакшому випадку такої відповідальності змогли б і уникнути.

Кримінальний процес різних країн Європи, а не лише світу, досить відрізняється, не дивлячись на процеси європеїзації права, прагнення до єдності, уніфікацію правових систем на базі фундаментальних принципів забезпечення прав і свобод людини. У низці країн експерт не розглядається в ньому як самостійний суб'єкт процесу, а як об'єкт доказування в якості свідка. Професор Байройтського університету у Німеччині Отфрід Ранфт з цього приводу зауважує: «Експерт (у ФРН) є засобом доказування, його слід визначити як «помічника суду» при встановленні обставин провадження» [6, с. 216]. Звідси – якщо він не розглядається як учасник провадження, то і в КПК його участь у процесі регулюється в розділі «Докази». Експерт в Австрії, Швейцарії, Голландії та інших країнах також прирівнюється до свідка, який має лише передати суду відому йому інформацію без своєї внутрішньої оцінки. Таку інформацію буде оцінювати суд за своїм власним переконанням. Таким чином, свідок має надати органу кримінального переслідування правдиві показання, експерт – правдивий висновок, в інакшому випадку він нестиме встановлену законом відповідальність [7, с. 194; 8, с. 207-208].

В англійській системі немає офіційних списків судових експертів. Експертами можуть бути лише досвідчені особи, які достатньою мірою володіють спеціальними економічними знаннями предметної кваліфікації, і загально визнано як контроль якості роботи експерта, що повинні відповідати науковим критеріям.

Процесуальна позиція експерта в Сполучених Штатах тісно пов'язана зі специфікою загального права. Як і в англійській системі, судовий експерт сприймається як особливий вид свідків у справі – зміст його свідчень є думкою про відповідні факти у процесі, які повинні забезпечити їх правильне тлумачення. Ситуація, в якій фахівець у певній галузі спеціальних знань свідчить як свідок, за винятком із правил, встановлених Федеральними правилами доказування (FRE), опитування свідків не може стосуватися їх вражень і думок про факти [9].

В Україні (ст. 69 КПК) та низці інших країн, зокрема фактично усіх зі Східної Європи, експерт бачиться учасником кримінального процесу.

Висновки. Не лише судово-експерта діяльність, а й будь-яка галузь права у тій чи іншій державі відрізняються національними особливостями, не дивлячись на те, що в країнах Європейського союзу право максимально гармонізоване. За останні десятиріччя в Європі спостерігається тенденція до зближення правових систем. Базою такого зближення слугують загальнолюдські правові цінності – ідеї прав людини, соціальної справедливості, верховенства права, правової держави та інші, які набувають все більшого поширення у сучасному світі. У той же час у правових явищах

не тільки зберігаються, а й поглиблюються неповторні, унікальні риси, притаманні національним правовим системам, які обумовлені, головним чином, історичними національними особливостями народів.

Завдання експерта у будь-якій країні також однакові (чи він розглядається як засіб доказування, скажімо, у кримінальному провадженні, чи як самостійний учасник процесу, чи як допоміжний) – на підставі своїх спеціальних знань провести певного виду експертизу, що допоможе вирішити правовий спір або просто конфліктну ситуацію. Судово-експертна діяльність базується на спільних, насамперед, наукових засадах та методах. Важливим у цій діяльності є саме налагодження співпраці та обміну набутим досвідом і технологіями, пошук нових шляхів та підходів до взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаспарян С.Г. Напрями застосування в Україні зарубіжного досвіду кадрового забезпечення судово-експертних установ. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 129–138.
2. Закон України «Про судову експертизу» від 24 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12?find=1&text=%D0%BC%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%>.
3. Рувін О.Г. Міжнародні організації та інші суб'єкти міжнародного права як суб'єкти контролю за діяльністю судово-експертних установ. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2020. Вип. 20. С. 122–129.
4. Кривак Т.П., Баюрко Н.М. Міжнародне співробітництво Європейської мережі судово-експертних установ (ENFSI) та судово-експертних установ України. *Криміналістика і судова експертиза*. 2020. Вип. 65. С. 170–182.
5. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Знання, об'єктивність, істина. URL: <https://kndise.gov.ua/mizhnarodnadiyalnist>.
6. Ranft O. *Strafprozeßrecht. Systematische Lehrdarstellung für Studium und Praxis*. 3., neu bearbeitete Auflage, R. Boorberg Verlag, Stuttgart, München, Hannover, Berlin, Weimar, Dresden, 2005. 761 s.
7. Сучасний кримінальний процес країн Європи: монографія / [В.В. Луцик, В.А. Савченко, В.І. Самарін та ін.]; за ред. В.В. Луцика та В.І. Самаріна. Харків: Право, 218. 792 с.
8. Коропецька С.О., Савченко В.А. Актуальні питання проведення судових експертиз у вітчизняному кримінальному процесі та зарубіжній практиці. *Право і суспільство*. 2021. № 4. С. 205–210.
9. Федчишина В.В. Інститут судової експертизи і спеціальних економічних знань у правових системах Європи і США. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. С. 38.